

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA O‘QISH KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH VA KITOBGA BO‘LGAN QIZIQISHINI OSHIRISH

Jumayeva Sarvinoz Ilkhombekovna
Termiz iqtisodiyot va servis universiteti
Pedagogika va ijtimoiy fanlar fakulteti
Boshlang‘ich ta‘lim yo‘nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun o‘qish – nafaqat bilim olishning asosiy vositasi, balki ularning kognitiv rivojlanishiga, til va tafakkur qobiliyatlarini oshirishga yordam beradi. O‘qish ko‘nikmalarini rivojlantirish va kitobga bo‘lgan qiziqishni oshirish o‘qituvchilar va ota-onalar uchun juda muhim vazifadir. Bu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida o‘qish ko‘nikmalarini rivojlantirishning samarali yo‘llari va kitobga bo‘lgan qiziqishni oshirish usullari haqida batafsil so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari, o‘qish, o‘qish ko‘nikmalari, rivojlantirish, qiziqish, kitob, bilim, tushunish, matn, kitobxonlik

Kirish. Jamiyatimizda kitobxonlik masalasiga yondoshuv turli davrlarda turlicha bo‘lgan. Har bir davrning o‘z ehtiyojidan kelib chiqib, kitobxonlik darajasi belgilangan. Binobarin, har qanday davlatning kuch-qudrati o‘z fuqarolarining ongliligi bilan belgilanar ekan, bunda albatta kitobxonlik masalasiga alohida e‘tibor berilgan. Bugungi kunda “Mutolaa madaniyati”, “Kitobxonlik madaniyati”, “O‘qish madaniyati ” kabi atamalar bilan qo‘llanilib kelayotgan ijtimoiy hodisalar axborot olish madaniyatining tarkibiy qismlaridir. Kitob insoniyat aqlzakovati yaratgan eng buyuk mo‘‘jizalardan biridir. Kitoblar va kutubxonalar o‘quvchi shaxsi kamoloti va uning taraqqiyotiga xizmat qilganligi uchun ham hamisha e‘zozlanadi. Zamonaviy bolalar hamda maktab kutubxonalari oldiga quyidagi vazifalarni yechish mas‘uliyati qo‘yilgan:

- o‘quvchilarning kitob bilan o‘zaro aloqasini mustahkamlash ularni kitob o‘qishga qiziqtirish, ta‘lim-tarbiya jarayonida kitob va boshqa axborot manbalaridan foydalanishga keng imkoniyat yaratish;

- o‘quvchini badiiy adabiyotga qiziqtirish, kitob o‘qishga bo‘lgan ehtiyojini kuchaytirish, uni mustaqil o‘qishga o‘rgatish, badiiy adabiyot orqali o‘quvchilarda badiiy-estetik didni shakllantirishga alohida e‘tibor qaratish;

- o‘quvchilarda izchil tarzda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish;

- o‘quvchilarning kitobni mustaqil mutolaa qilib, uni ijodiy o‘zlashtirishga odatlantirish;
- o‘quvchilarda kitob bilan muloqotga kirishish ko‘nikmalarini qaror toptirish;
- o‘quvchilarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirishda ilg‘or axborot texnologiyalaridan foydalanish.

Axborot resurs markazlari hamda maktab kutubxonalari o‘quvchilarning muloqotga kirishish, axborotlarni qabul qilish markaziga aylanmog‘i lozim. Bunday kutubxonalarda faoliyat ko‘rsatadigan kutubxona xodimlari esa o‘quvchi bilan yaxshi muloqotga kirisha oladigan, badiiy adabiyotni tushuna oladigan, yuqori badiiy–estetik didga ega bo‘lgan kutubxonachilar bo‘lishi lozim. So‘nggi yillarda kutubxonalarni axborotlashtirish ishlariga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Elektron o‘quv xonalari, medioxonalar ochilmoqda. Bunday maxsus xonalar audiovizual materiallardan to‘liq foydalanish uchun ixtisoslashgan uskunalari bilan jihozlanadi. O‘quvchilar bilan ishlaydigan kutubxonachi o‘z mutaxassisligi bo‘yicha kutubxonachilik, metodik, tadqiqot va boshqaruvchilik faoliyatlariga tayyor bo‘lishi lozim. Kutubxonachi insoniylik, bolalarga muhabbat, pedagogik fikrlash kabi fazilatlariga ham ega bo‘lishi lozim.

Adabiyotlar sharhi va tahlil natijalari. Safo Matchon: “Kitobxonlik – o‘qilgan kitoblar soni bilan belgilanmaydi, balki u tushunib o‘qish, ya’ni maqsadli o‘qishdir. Shundan kelib chiqib aytish mumkinki, kitobxonning yozuvchi aytmoqchi bo‘lgan fikrini nechog‘li uqishini, ya’ni asar “tili”ga tushinishi kitobxonlik madaniyati, talanti darajasi ko‘rsatadi. Shu tufayli adabiyotimiz talantli yozuvchilar bilan birga talantli kitobxonlarga ham hamisha ehtiyoj sezadi”. Uning fikricha kitobxonlik talanti tug‘ma emas, balki tarbiya vositasida kamol topadi. Kitobxonlik haqida gap ketganda, olmon mutafakkiri Gyotening quyidagi fikrini keltirish joizdir: “Kitobxonlikka o‘rganish uchun qanchalik ko‘p vaqt sarf qilinishini odamlar tasavvur qilmaydilar, buning uchun men hayotimning 80 yilini bag‘ishladim, lekin hali ham o‘rgandim, deb ayta olmayman”.

Professor V.F.Asmus o‘zining “Kitobxonlik – mehnat va ijod” nomli maqolasida esa kitobxonlikka shunday ta’rif beradi: “Mutolaa vaqtida asar bir ko‘zadan ikkinchi ko‘zaga kuyilgan suv kabi kitobxon miyasiga quyilib qolmay, balki ijodkor kitobxon tomonidan qayta idrok etiladi”. Taraqqiy etgan xorijiy mamlakatlarda, deb yozadi H.To‘xtaboyev, - kitobxonlik fan darajasiga ko‘tarilgan. Kitobxonlik kitobni targ‘ib qilishgina emas, balki kitob o‘qishni, o‘qiladigan kitobni tanlay olishni, mag‘zini chaqishni, ya’ni kitob yordamida o‘zini anglashni o‘rgatish hamdir O‘zbek xalqi azaldan kitobxon xalq bo‘lgan. Ajdodlarimiz kitob mutolaasi

bilan muntazam shugʻullanganlar. Bolalarda juda yoshlikdan boshlab kitobxonlik madaniyati koʻnikmalari shakllantirilgan. Oʻtmishda bolalarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish ota-onalar, enagalar, murabbiylar zimmasida boʻlgan. Koʻpgina ziyoli, maʼrifatli oilalarda juda katta miqdordagi kitoblar saqlangan.

Tadqiqot metodologiyasi va tahlil natijalar

Oʻqish koʻnikmalarini rivojlantirish

a. Oʻqishning asosiy bosqichlari: Oʻqish koʻnikmalarini rivojlantirishda birinchi bosqichda harf va tovushlarni tanish, soʻzlarni toʻgʻri oʻqish, unda maʼno anglash, va keyinchalik kitoblarni tushunib oʻqish qobiliyatlari rivojlantiriladi. Boshlangʻich sinf oʻquvchilari uchun oʻqish quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

Harf va tovushlar bilan tanishish: Oʻquvchilar harflar va ularning tovushlarini bilishlari kerak. Bu bosqichda tovushni eshitish va harflarni tasvirlash oʻqish koʻnikmasining asosini tashkil etadi.

Soʻzlarni oʻqish: Oʻquvchilar koʻp soʻzlarni oʻqishga oʻrganishadi. Ular soʻzlarning yozilishiga va talaffuziga eʼtibor qaratishlari kerak.

Matnni tushunish: Oʻqish jarayoni faqat talaffuzni oʻrgatish bilan cheklanmaydi, balki oʻqilgan matnni tushunish ham zarur. Bu bosqichda oʻquvchilar matndagi asosiy fikrlarni aniqlashni oʻrganadilar.

b. Qiziqarli va turli xil materiallar bilan ishlash: Boshlangʻich sinf oʻquvchilarining qiziqishini oshirish uchun turli xil materiallar bilan ishlash muhimdir. Bu quyidagilarni oʻz ichiga oladi:

Rasmi kitoblar: Rasm va matnning uygʻunligi oʻquvchilarda oʻqish motivatsiyasini oshiradi. Rasmi kitoblar oʻqish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi, chunki ular tasavvurni shakllantirishga va matnni yanada yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Koʻp turdagi kitoblar: Oʻquvchilarga hikoyalar, sheʼrlar, ilmiy adabiyotlar va hamda komikslar kabi turli xil janrlarni oʻqish tavsiya etiladi. Bu oʻqish jarayonini yanada qiziqarli va rang-barang qiladi.

c. Oʻqish mashqlarini muntazam qilish: Oʻqish koʻnikmalarini rivojlantirishda muntazamlik juda muhim. Har kuni oʻqish mashqlari oʻtkazish, oʻquvchilarga oʻqishni oʻrganish va yaxshilashda yordam beradi. Oʻqish jarayonida yangi soʻzlar va iboralarni bilib olish, oʻquvchilarga oʻqishning turli shakllarini amalda sinash imkonini yaratadi.

2. Kitobga boʻlgan qiziqishni oshirish

a. Kitoblarni tanlashda yordam berish: Kitobga qiziqishni oshirish uchun, o'quvchilarga o'zlariga qiziqarli va mos kitoblarni tanlashda yordam berish zarur. O'qituvchi yoki ota-onalar o'quvchining qiziqishlariga qarab kitoblarni tavsiya qilishlari kerak. Misol uchun, agar o'quvchi hayvonlar haqida bilishni yaxshi ko'rsa, unga hayvonlar haqida yozilgan kitoblar tavsiya etilishi mumkin.

b. O'qishni o'yin shaklida olib borish: O'qish jarayonini o'yin va interaktiv faoliyatlar bilan uyg'unlashtirish o'quvchilarda kitobga bo'lgan qiziqishni oshiradi. Masalan, o'qilgan kitobdan so'ng kichik viktorinalar, o'quvchining o'qigan matnini tasvirlash, kitobni davom ettirish kabi o'yinlar tashkil etish mumkin. Bu orqali o'quvchi o'qish jarayoniga ko'proq jalb etiladi.

c. O'qishning ahamiyatini tushuntirish: Kitobga bo'lgan qiziqishni oshirish uchun, o'quvchilarga o'qishning nafaqat bilim olishning, balki dunyoqarashni kengaytirish va tasavvur qobiliyatini rivojlantirishning muhim vositasi ekanini tushuntirish zarur. O'qituvchi o'quvchilarni o'qishning foydalari, yangi ma'lumotlar olish, dunyoni yaxshiroq tushunish, va turli xil fikrlarni shakllantirish haqida bilib olishlariga rag'batlantirishi kerak.

d. Ota-onalar va o'qituvchilar hamkorligi: O'qish ko'nikmalarini rivojlantirish va kitobga bo'lgan qiziqishni oshirishda ota-onalar va o'qituvchilarning hamkorligi juda muhimdir. Ota-onalar uyda o'qish uchun vaqt ajratib, bolalariga o'qilgan kitoblar haqida suhbatlar olib borishlari, kitoblarni birgalikda o'qishlari kerak. Bu orqali o'quvchilar kitobni nafaqat o'qish vositasi, balki oilaviy bir faoliyat sifatida ham ko'radilar.

Xulosa. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish ko'nikmalarini rivojlantirish va kitobga bo'lgan qiziqishni oshirish uchun samarali va turli xil usullarni qo'llash zarur. O'qishning asosiy bosqichlarini o'zlashtirish, o'qish jarayonini qiziqarli va interaktiv qilish, turli xil kitoblarni tanlashda yordam berish va ota-onalar hamkorligi bu jarayonda juda muhim rol o'ynaydi. Bularning barchasi o'quvchilarda o'qishdan zavq olish va kitobga bo'lgan muhabbatni shakllantirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Y.Qayumxo'jayeva "O'quvchilarning kitobxonlik madaniyatini shakllantirish imkoniyatlari" –T.: 2011.-B.14-15.
2. Mamasoli Jumaboyev "Bolalar adabiyoti" darslik „ O'qituvchi“ nashriyot-matbaa ijodiy uyi Toshkent – 2008
3. Nasriddinova N. A. Boshlang'ich sinf o'quvchilari ma'naviyatini ommaviy axborot vositalari asosida shakllantirish metodikasi. O'quv qo'llanma. – Toshkent, 2024. - 205 b.

4. Mamatova. G Boshlang'ich sinf o'quvchilarida adabiy tushunchalarni shakllantirish metodikasi.–T.: Istiqlol, 2010. –55 b.

5. Matchonov S., G'ulomova X., Suyunov M., Boqiyeva H. Boshlag'ich sinflarda o'qish darslarini pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish.–T.: Yangiyo'l poligraf servis, 2008. –224 b.